

SENTENCJE OJCÓW



שאלות
דמויות

z hebrajskiego przełożył
Michał Friedman

z komentarzem
Pawła Śpiewaka

Przedmowa

„Mojżesz otrzymał Torę na górze Synaj i przekazał ją Jozue-mu. Jozue Starszyźnie, ta Prorokom, a Prorocy przekazali ją mężom Wielkiego Zgromadzenia...”. Te słowa, drogi Czytelniku, przeczytasz po otwarciu Księgi. Jeśli jest to pierwsze twoje spotkanie z *Sentencjami Ojców*, a tym bardziej, jeśli jest to pierwsze spotkanie z Talmudem, nie czytaj dalej, bo prawdopodobnie po kilku stronicach poczujesz się zagubiony, nie będziesz wiedział, co właściwie czytasz. Przejdź więc najpierw, drogi Czytelniku, do stronicy 37 i pozwól się wprowadzić w ten tekst przez autora komentarza, Pawła Śpiewaka. Kiedy wprowadzenie przeczytasz do końca, możesz wrócić do traktatu, od słów „Mojżesz otrzymał Torę...”, ale możesz uczynić inaczej i zabrać się do czytania komentarza Pawła Śpiewaka. Są tam cytowane kolejne omawiane sentencje. Potem, gdy będziesz czytał już sam tekst, Twój wzrok nie prześlizgnie się po nich z roztargnieniem, lecz zauważysz ważne słowa i przekazywane przez te słowa treści.

Tyle o strategii czytania. Teraz słowo o samym traktacie *Pirke Awot*.

Traktat składa się z sentencji, na ogół z podaniem ich autorów. Przywykliśmy, że otrzymując do rąk tego rodzaju zbiory, rozpoczynamy od sprawdzenia autora. Bo można poświęcać czas na lekturę takich życiowych wskazań tylko wtedy, kiedy pochodzą one od mędrca „gwarantowanego”. Podejrzewam, że imiona cytowanych tu Ojców bardzo wielu z nas nic nie mówią. Mało kto wie, kim był Szimon Sprawiedliwy, Jose, syn Joera z Cedry, rabbi Meir, rabbi Eleazar, rabbi Lewitas z Jawne i jego syn Iszmael oraz wielu innych, których imiona są tam wymieniane. Nie wiem, czy samym Żydom biogramy i dorobek

wszystkich tych mężów są znane, choć z komentarza Śpiewaka możemy się dowiedzieć, jakimi ludźmi byli Hillel i rabbi Szamaj. Sądzę, że po prostu są ważni dlatego, że powiedzieli to, co powiedzieli, i że ich mądrości tu zostały zapisane.

Paweł Śpiewak we wstępie (do którego wyżej odsyłam) informuje nas, ignorantów, że traktat został skodyfikowany „w III wieku wspólnej ery”, że w XII wieku wszedł do liturgii oraz że powstały setki komentarzy do *Pirke Awot* i że „pisali je najwięksi: Nachmanides, Majmonides, praski rabin Maharal, XIX-wieczny wielki niemiecki rabin Samson Rafael Hirsch”.

Zebrane tu swoje komentarze Paweł Śpiewak drukował w „Tygodniku Powszechnym”, gdzie do dziś komentuje Biblię. W każdym numerze „Tygodnika” obok dwóch biblijnych komentarzy, pisanych jeden przez biskupa, drugi przez jezuitę, można znaleźć trzeci, biblijny komentarz żydowski Pawła Śpiewaka, dodajmy, że cieszący się wśród czytelników dużym powodzeniem. Dzięki temu „Tygodnik Powszechny” jest jedynym katolickim pismem, które ma taką stałą rubrykę, co napawa mnie radością i dumą.

Pirke Awot, *Sentencje Ojców*, są zakorzenione w Torze, więcej, według mistrzów są jej drugą częścią. Pierwszą stanowi Pięcioksiąg, drugą tworzą pouczenia, dodatkowe wyjaśnienia, komentarze. Stanowią „Torę ustną”, która jest „równorzędnym w tradycji żydowskiej korpusem wiedzy religijnej”. Przekazywana i rozwijana przez pokolenia, z czasem spisana w formie Talmudu, do dziś jest studiowana, komentowana i rozwijana. Paweł Śpiewak wyjaśnia, że „w żywym judaizmie ważne są tak zwane responsa rabiniczne. Wierni pytają, ich przewodnik i sędzia odpowiada”, i dodaje: „Wstrząsające są responsa rabiniczne z czasów Zagłady, gdy cały gmach prawa zdawał się tracić swój sens”. Jedna Tora nie może istnieć bez drugiej. Kolejne pokolenia odnajdują w Torze ciągle nowe znaczenia i zastosowania. „Żydzi, którzy przetrwali tysiąclecia, nie mając swojego miejsca, istnieją dzięki Torze i poprzez Torę. Porzucając ją, porzuca

swoją nieśmiertelność i swą duszę i staną się tacy, jak wszystkie inne przemijające narody”. Oto jedna z podstawowych prawd: dla narodów, także dla każdego indywidualnie, priorytet należy do duchowej warstwy bytowania.

Paweł Śpiewak, czerpiąc z mądrości poprzedników, wprowadza Czytelnika w mądrość Ojców. Punktem wyjścia tych moralnych medytacji jest smutna konstatacja, że przy stwarzaniu świata „Bóg wypowiadał słowo «dobre», tworząc ziemię, góry, i zwierzęta. Gdy stworzył człowieka, słowo «dobre» nie padło. Żeby zasłużyć na słowo «dobre», musi sam pracować nad swoim udoskonaleniem i swoim przeznaczeniem”. Dokonuje się to dzięki Torze, służbie Bogu i miłosierdziu. „Te trzy filary są mikrokosmosem żydowskiego świata. W nich skrywa się, uważają rabini, tajemnica stworzenia i bogobojnego świata”.

To podstawowe założenie niesie niekończące się aplikacje do konkretów życia. Nic bowiem w życiu nie jest bez znaczenia. Mistrz nawet przez sposób wiązania sznurowadeł może swym uczniom przekazywać znaczące religijne doświadczenie. „Mędrzy są niczym studnia. Dają życie, niczego w zamian nie oczekując”. Czytelnik krok po kroku, za przewodem Ojców i z pomocą komentarza, konfrontuje swoje postępowanie z Mądrością. Ważne, by z Mądrością obcować, a stronić od głupoty: „Trzymaj się z dala od złego sąsiada” – mawiał Nitaj Arbelijczyk – bo – ostrzega „pewien raw w komentarzu do tej miszny” – można zainfekować się złem. Pomagać należy „tylko temu, kto sam wykonał krok naprzód (...). Nie sposób wybaczyć złego uczynku komuś, kto nie poczuwa się do grzechu i nie ma w sobie cienia skruchy”.

Obok ostrzeżeń mamy i wskazania pozytywne, jak to (oby weszło w nasze obyczaje!): „Sądź każdego człowieka według miary jego zasług”. Komentarz: „Osądzając ludzi, brać należy pod uwagę to, co uczynili najlepszego, co ich ocala w naszych oczach. Nigdy na odwrót. (...) Poetę oceniamy po jego największych osiągnięciach, a nie po słabszych utworach”.

Nie sposób przecież cytować wszystkich zawartych w traktacie pouczeń. Dotyczą one pracowitości, modlitwy, pokory, życzliwości (przyjmowanie każdego człowieka z pogodnym obliczem) i spraw ogólniejszych, jak prawda, sprawiedliwość i pokój. („Rabban Szimon, syn Gamaliela, powiada: Świat stoi na trzech rzeczach, na prawdzie, sprawiedliwości i pokoju”). „Tora jest prawdą – czytamy w komentarzu. – Pokój łączy się z szabatem, dniem odpoczynku. Jest spełnieniem dni pracy i działania. (...) Sprawiedliwość opiera się nie na odruchu serca. Jednostkowe sumienie nie jest jej wystarczającą podstawą. Sprawiedliwość jest zawsze zapośredniczona przez wiedzę, studia, namysł nad Torą, a więc prawdą”.

Paweł Śpiewak tłumaczy: „Mędracy, którzy napisali *Sentencje Ojców* mówią: tyle napisaliśmy, tyle rozumiemy ze świata, tyle możemy wyjaśnić, więcej, głębiej nie potrafimy. (...) A na razie, powiadają starożytni rabini, nie sposób i nie potrzeba już pisać więcej”.

Czy lektura *Pirke Awot* pomaga lepiej zrozumieć świat? Siebie? Bliźnich? Społeczeństwo?

Pewnie tak. Każdy Czytelnik musi na to pytanie odpowiedzieć sam. Paweł Śpiewak, komentując mądrość rabiego Gamaliela, syna Jehudy ha-Nasi, przytacza opinię niemieckiego socjologa z początku XX wieku, Wernera Sombarta, że „to właśnie Żydzi, a nie protestanci stworzyli kapitalizm”. Uważał on, że duch żydowski „wyszkolony na studiach nad Torą i Talmudem, analityczny umysł, szacunek dla pracy, energia życia, wewnętrzna dyscyplina, wstrzemięźliwość i zdecydowana niechęć do marnowania czasu” wydały owych „purytanów nowocześnieści, którzy przynieśli nowoczesny sposób myślenia o gospodarce i nowoczesne instytucje finansowe”.

ks. Adam Boniecki